

Állami és nemzeti zászló

Tudomásul venni az állami és etnikai határ szétválását

Előterjesztés az állami és nemzeti jelképekkel foglalkozó bizottság számára: legyen a magyar állami zászló a magyar állampolgári közösség megjelenítője. A zászló színei továbbra is legyenek az államon belül többségben lévő magyar nemzet történelmi színei, a piros-fehér-zöld trikolor. A zászlón kapjon helyet az államot jelképező címer. A címeres zászló az *állami zászló*. A nemzeti közösséghez – államhatároktól független – tartozás jelképe a *nemzeti színek* kialakult együttese. A magyar nemzeti zászló a piros-fehér-zöld trikolor. A románoké a kék-sárga-piros, a szlovákoké a fehér-kék-piros és így tovább.

A magyar állami ünnepeken jelenjék meg az állami zászló, s mellette az állam területén élő más nemzetek nemzeti színei is.

Kezdjünk tárgyalásokat a szomszédos államokkal arról, hogy a címeres zászló legyen mindenütt az állami felségjelvény, és tegyék szabaddá az államot alkotó más nemzeti kollektívumok nemzeti színeinek rendszeres használatát. Kezdjünk tárgyalásokat a hazai nem magyar nemzetek képviselőivel: erősíti-e a magyar államhoz tartozásukat és ugyanakkor az anyanemzethez kötő érzelmi szálakat az állami és nemzeti jelkép ilyen szétválasztása? Kezdjünk tárgyalásokat a határokon túli magyarság képviselőivel: segíti-e az állami és nemzeti jelkép esetleges szétválása állampolgári kötődésüket és otthonérzésüket államukban, és kulturális-nemzeti kötelékeiket a magyarsághoz?

Nemzeti szállásterület és az államigazgatás határai

Államigazgatási határ és etnikai szállásterület soha nem esett egybe a közép-kelet-európai térségben – mondogatjuk két és fél évtizede. Sem a Kárpát-medencében, sem az északra, keletre vagy délre eső szomszédos területeken. Ez a körülmény nem okozott különösebb társadalmi összecsapásokat egészen addig, amíg a térségben a közigazgatási határokat nem kívánták „nemzeti jelleggel” felruházni. Amíg ezeknek a területeknek – az igazgatási-rendészeti-gazdasági – intézményeit (az államot) nem kívánták eszközül felhasználni valamelyik (az egyik) etnikum kultúrájának kifejlesztéséhez. Amint Magyarországon a legnagyobb – igaz, nem többségi – etnikum, a magyarság meghirdette azt, hogy a magyar állam intézményeit csak magyar nyelven működtessék, azonnal szembekerült az államon belül a többi nemzet érdekeivel. Először természetesen a legerősebb és saját nemzeti vezető réteggel rendelkező horvátokkal (1844), majd a század folyamán egymás után mindazokkal a nem magyar népekkel, amelyeknek időközben saját nemzeti középosztályuk (értelmiségük) emelkedett föl. A horvátok után így a szlovákokkal, románokkal, szerbekkel. Ismeretes, hogy az így keletkező ellentéteket a magyar állam vezetése nem tudta feloldani. Igaz, hogy – összehasonlítva az európai nagy nemzetekkel – a magyar állam vezetői toleránsak voltak: nem hajtották végre a nem magyar népek elnemzetlenítését, ahogy ez Franciaországban, részben német, orosz területen, részben Angliában történt. És a tolerancia jele az is, hogy noha az 1867-ben kialakított polgári Magyarországon az állami szakigazgatás nyelve a legnagyobb nemzet, a magyar nemzet nyelve lett, s az állami iskolarendszer is ezen a nyelven működött, *de az egyéni kapcsolatokban* és tájanként is mind a német, mind a szlovák, a román, a horvát, a szerb – sőt a kisebb nyelvek is, például a jiddis – használatban maradt. Mégis: a magyaron kívül a többi nemzet a maga kollektív összetartozását, nemzeti önazonosságát csak a széles értelemben vett magánszférában (igaz, ott akadálytalanul) gyakorolhatta. Az állam – ahogy ezt a kor

Magyar jegyespár. Színezett fénykép, 1910

Szász jegyespár. Színezett fénykép, 1910

Román házaspár. Színezett fénykép, 1910

magyar történetírója írta – a „magyarok állama”-ként jelent meg, és egyedül a magyart tekintette „államalapító” nemzetnek.

1918-ban azután a magyar állam felbomlott, a velünk korábban egy területigazgatási keretben élt népek olyan igazgatási szervezetekhez csatlakoztak (a román, a szerb királysághoz), vagy alkottak új államokat (Csehszlovákia), amelyekben az ő nyelvüket (a román, szerb-horvátot, szlovákot) használták a napi igazgatási gyakorlatban: a községi, az országos hivatalokban, a politikában, az iskolában. Azután hamarosan kiderült: a sok kis, magát nemzeti alapon berendezni kívánó igazgatási egység (állam) ugyanolyan konfliktusokat idéz elő a maga területén, amilyeneket a magyarok állama keltett 1918 előtt. A cseh-szlovák, a román, a szerb-horvát államok ugyanúgy nem biztosították a területükön kisebbségben élő nemzetek önazonosságához a kollektív jogokat (többek között a területükön immár kisebbségben élő magyarok számára), ahogy az 1918 előtti magyar állam sem.

Ezután a térségben állami „határkiigazítások” következtek (1938–41). Sikertelenül, hiszen most a revíziót végrehajtó Magyarországon belül nőtt meg a kisebbségek aránya. Majd utána (1945–47) megpróbálták az államterületeket nemzetileg „homogenizálni”: ún. lakosságcsereket erőltettek, kitelepítve a kisebbségeket azokba az államokba, ahol ők többségi nemzetet képeztek. Hamarosan ismét kiderült a „kitelepítések”, „lakosságcsere” néven indított akciók nyilvánvaló embertelensége és fantasztika. Felhagytak azokkal...

A szovjet rendszer (1949–90) igyekezett szőnyeg alá söpörni a konfliktusokat. A polgárok önazonosságai közül kiemelte az állampolgári identitást, s emellett a szociális (osztály-) önazonosság fontosságát hirdette. Az emberek egyéb önazonossági igényét (nemzeti, vallási és egyéb összetartozás-tudatokat) múló igényként kezelte. Ezért is a rendszer szétzilálásában a nemzeti, vallási és egyéb önazonosságok vágya (eddig még fel nem tárt erővel) a lakosságban igen nagy szerepet játszott.

Azután jöttek az 1990-es évek. A politikai rendszerváltások közepette újabb nemzeti konfliktusok törtek elő. A polgári szabadságjogokkal párosul a különböző önazonosságok megvallásának szabadsága is. Az állampolgári mellett a nemzeti, vallási, sőt egyéb önazonosságok megvallása. És a rendszerváltók némely részének meglepetésére: polgári szabadságjogként követelte a társadalom nemcsak a politikai választás jogát, hanem a nemzeti kollektívumokhoz tartozás, ilyen alapon való szervezkedés jogát is. Szlovák, cseh, horvát-szerb konfliktust először megoldani látszott az, hogy szétváltak az 1918 után létrejött szövetségi államok, és horvátok, szerbek, szlovákok, csehek saját nyelvükön működte-tett államszervezetet hoztak létre (1992). De az átrendezés másnapján már látszott: a régi konfliktust nemzeti szállásterület és területigazgatás határa között *most sem sikerült feloldani*. Az új államigazgatási keretekben továbbra is ott élnek az „egyéb nemzeti kollektívumok” is: magyarok Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában, Ausztriában, a románok Magyarországon, szlovákok Magyarországon, horvátok Szerbiában, Magyarországon, szerbek Horvátországon, Magyarországon, Albániában és így tovább...

Identitáspluralizmus

És még történt valami az 1990-es években. A térséget is elérte az új ipari-technikai forradalom, az információs forradalom, amely az emberek egyéni kultúraszerzését és megnyilvánulását minden korábbinál erősebben segíti. Az egyén az újabb tömegkulturális eszközök adta lehetőségek birtokában ráébred a maga emberi voltának sokszínűségére, ki akarja élni a kapcsolatteremtés gazdagságát, megfogalmazni különböző azonosságait: látja, hogy nemcsak *állampolgári* kötelek vagy az agyonhangsúlyozott *szociális-munkarendi* azonosságok kapcsolják a világhoz, hanem a már meghaladottnak vélt érzelmi-tudati szálak is: *világnemzeti, nemzeti-kulturális* kötelek, a *kisközösségi összetartozás* (családi, baráti, érzelmi és érdek-, sőt korosztály-azonosságok). Az ipari-technikai forradalom kulturális forradalmat hoz magával, s ez új *társadalmi rendet* szül, amelyben az egyén igénye a sokféle önazonossághoz lassan, de feltartóztathatatlanul kibontakozik. Sokan az utóbbi két évtizedben „etnikai reneszánszról”, „új nacionalizmusról”, „új konzervativizmusról” beszéltek. Szerintünk másról, az ipari-technikai és tömegkulturális forradalom lényegi jelenségéről volt és van szó: az *egyéni identitáspluralizmusának* kibontakozásáról. Amit éppen a technokrata és álamközpontú társadalomértelmezés – függetlenül politikai-ideológiai elkötelezettségeitől – nem tud hová sorolni a maga kategóriarendszerében. Vagyis szerintünk azok a „konzervatívok” (sőt „régimódiak”), akik ragaszkodnak a 18–19. század – szép, de idejétmúlt –

Horvát pár. Vízfestmény, 1840

Szlovák család. Színezett rézmetszet, 1816

elgondolásához, az állampolgári identitás kizárólagosságához. (Szép, mert *látszólag* egyenlőséget teremtett a maga körében az emberek között...)

Akárhol találja is majd a korszak történelmének késői kutatója a térségünkben lezajló társadalmi és közkulturális jelenségek okait, tény, hogy a rendszerváltások Közép-Kelet-Európájában az emberek nemzeti alapon épülő összetartozás-tudata realitás, korjelenség. És akárhogy is csoportosuljanak napjaink politikai pártjai, kénytelenek lesznek olyan államberendezkedést kialakítani, amelyben a polgár ezen identitáspluralizmus-igénye kifejezésre juthat.

A szerethető állam

Keressük a napjaink embere igényelte és a technika adta közösség-igazgatási keretek legjobbját. Olyan keretet, amely az egyén számára a legtágabb teret biztosítja, s amelyik korlátokat csak ott állít az egyén elé, ahol az „egyik” önmegvalósítása sérthetné a „másik”-at. Olyan államot szeretnénk a 21. században, amelyik a területén élő polgárai számára a legteljesebb önazonosság-kiélést biztosítja, amelyik a napi termelői és kulturális tevékenység kibontakozását szolgálja. És amelyik az állam adminisztratív erejét csak azokkal szemben gyakorolja, akik *kirekesztésre* törekuszenek a valamilyen (akár politikai) alapon szerveződött többség vagy kisebbség szervezeteként. Olyan államot kívánunk berendezni, amelynek vezetői nem azt kérdik, „miért”, hanem azt, hogy „miért ne”? Amelynek vezetői a polgár teljes kibontakozását szolgálják, s akiket netán még tisztelni és az általuk vezetett államban az életet szeretni is lehet...

A 21. század magyar államát olyan szervezetnek képzeljük el, amelyben *a polgárok sokféle emberi önazonosságukat nemcsak egyéni szinten vallhatják meg, hanem képviselhetik közösségi szinten is.* Ahol az állampolgári önazonosság együtt jár a jogok és kötelezettségek egyértelmű meghatározásával. (A közintézmények fenntartása érdekében az adók fizetésével, a működőképesség érdekében a törvények betart[at]ásával, és ahol ezekért cserébe a polgár a szabadságának intézményes biztosítását kapja.) Az állampolgári viszony tehát jogi

viszony. De mi olyan államot szeretnénk építeni, ahol a közösségen belül az állampolgári önazonosságtól függetlenül szabadon létezhetnek az egyéb önazonosságok is: a nemzeti, világnézeti, szociális, kisközösségi (lokális) érdekek közösségen vagy újabb alapokon szerveződő önazonosságok. Amelyek nem feltétlenül jogi, hanem *érdekalapú* vagy *érzelmi* kötelekeket fonnak egyén és közösség köré...

A térség 19–20. századi (és tegnapi) történelme telve tényekkel, amelyek arról szólnak: az állampolgári önazonosságok mellett a nemzeti önazonosság megvallási és képviselői igénye a legerősebb. Ennek kell tehát kifejezésre jutni a közösséget megjelenítő jelképekben is. Ezt kívánja a *társadalmi béke*, ami a közösség működőképességének, a napi életfeltételeink újratermelésének alapja. (Lehet, hogy „holnap” már nem így lesz. Hogy az európai politikai integráció és a világméretű, globális kulturális, gazdasági integráció eredményeként tovább fog csökkenni az állampolgári kötelekek ereje vagy akár a nemzeti összetartozás igénye is. Lehet. S akkor majd újra kell gondolni a közösségi életet szabályozó intézmények – így az államszervezet – szerepét és a közösséget megjelenítő jelképeinket...)

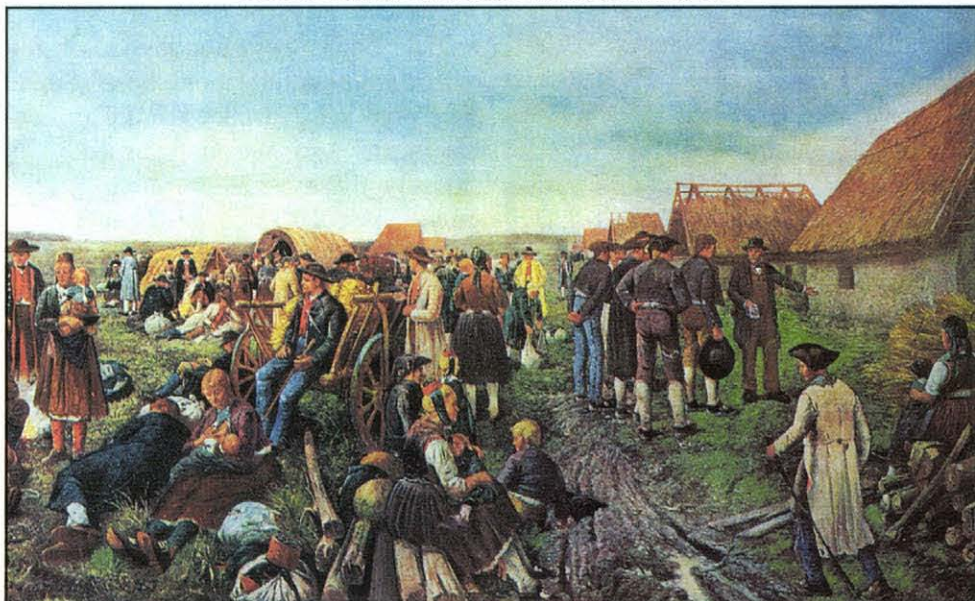
A jelkép nem több, mint egy adott közösség önazonosságának látható kelléke. A jelképek a megkülönböztetésre szolgáltak sok-sok ezer éven át. Ezért éltek és élnek e sorok írójában is fenntartások a jelképek használatával szemben. Mert a különbözőségek túlhangsúlyozásra vezethetnek. Mégis: tisztában vagyunk azzal: az önmegjelölés a sokszínűség alapja lehet, ha az *önmegjelölést nem engedjük a „másik” kizorítására használni.* Hanem éppen ellenkezőleg: *ráébreszteni az „egyik”-et, hogy létezik a közösségben egy vagy több „másik” is.*

Állami és nemzeti jelkép szétválasztása

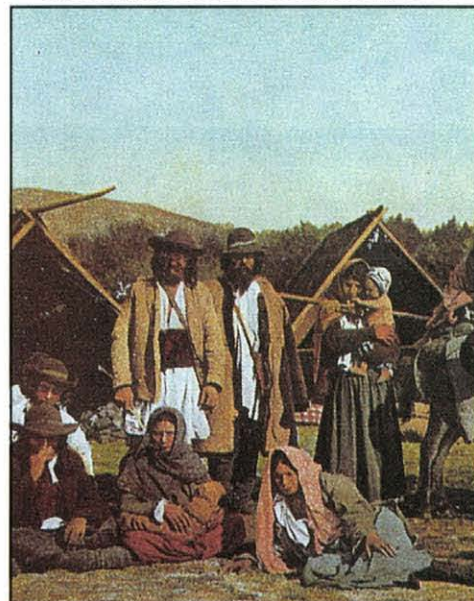
Magyarország államformája 1989. október 23. óta köztársaság. Az államot jelképezi a címer.

A köztársaság *címeréről* a demokratikusan választott magyar országgyűlés döntött. Sajátos módon ez a jelvény a magyar állam ezeréves hagyományát jelképező Szent Koro-

Svábok betelepülése. Olajfestmény részlete, 1906

Vándorcigányok. Színezett fénykép, 1910

na és a köztársasági mozgalmakban megerősödött Kossuth-címer elegyítése lett.

A nemzetet megjelenítő zászló a piros-fehér-zöld trikolór. (A sok évszázad alatt kialakult lokális színeket a 19. századi európai eszmék hatására foglalták trikolórba, s ezek lettek a magyar nemzet színei is.) A zászlóról az 1990. évi XL. törvény döntött.

S most nyilatkoznunk kell: hogyan jelenjék meg a világban az a sajátosságunk, hogy a magyar államban nem esik egybe a nemzeti és az állampolgári közösséghez tartozás. S hogy a szomszédos államokban sem esik egybe. Hogy a magyar állampolgári közösségen belül a magyaron túl legalább öt nemzeti – és emellett még más alapon is magát megkülönböztető – kisebbség él. Hogy a szomszédos országokban is ott élnek a magyarok, akik az illető ország értékes állampolgárai, termelői, adófizetői, törvényisztelő emberek, de ugyanakkor magukat magyarnak érzik, és szeretnék magukat annak is vallani. Hogyan juttassuk kifejezésre: a magyar államban minden nemzethez tartozó polgár államalkotó, nem csak a magyarok. S hogy a szomszédos Romániában, Szlovákiában, Horvátországban, Szerbiában stb. az ott lakó magyarok az ottani állam alkotói, a javak megtermelői, szabályok alkotói. Hogyan jelenítsük meg mindezt?

Javaslat: az államot, annak törvényes rendjét, az állampolgári közösséget a hagyományoknak megfelelően jelképezi a címer. A nemzethez tartozást pedig a *nemzeti színek*. S a címer kapjon helyet azon nemzet színeiben, amely nemzet az államban többségben van. Így Magyarországon a piros-fehér-zöldben, a magyar nemzeti színekben foglaljon helyet a Magyar Köztársaság címere, a magyar állam felségjele. A román, a szlovák stb. nemzeti színekben az ottani köztársaság címere, a román, szlovák stb. állam felségjele. Jelezze, hogy ott a többségi nemzet a román, a szlovák stb. De...

A címer nélküli nemzeti színek – akár zászló, akár más formában – a nemzet megjelenítői. Egyetemesen. A címer nélküli piros-fehér-zöld éppúgy egyetemesen a magyar nemzeti identitás megjelenítője Magyarországon, Romániában és a világ minden részén, mint a kék-sárga-piros a románoknak Romániában vagy Magyarországon. Az *állami lobogó* és a *nemzeti lobogó* szétválik egymástól. Ahogy az állam és a nemzet is mindig elvált egymástól. A magyar *állami* ünnepeken az állami lobogó mellett jelenjenek meg a mi államterületünkön kisebbségben élő románok, szlovákok, németek, szerbek, horvátok, ukránok *nemzeti* színei is lobogókon vagy egyéb jelvényeken, de ha a roma társadalom kívánja, akár az ő jelképe is.

A „kultúrnemzetről”

Két és fél évtizede valljuk a História hasábjain: tudomásul kell venni, hogy az állam és a nemzet szétvált Közép-Kelet-Európában. A régi történetírás (Szekfű Gyula) ezt a szétválást 1918-hoz, a történeti magyar állam összeomlásának évéhez kötötte. Mi ezzel szemben azt állítottuk, azt állítjuk: állam és nemzet *soha sem esett egybe* a térségben, csak egy korábbi politikai-értelmiségi réteg nem akarta ezt tudomásul venni. Mert a (közös) történelmet csak a saját nemzete szempontjából értékelte. Mert ők államalkotókat csak a

magyarokban, azután 1918 után a szomszédos országok értelmisége szintén ott, helyileg csak az ottani többségi nemzetben láttak. Tévedtek a mi elődeink, és tévedtek a szomszédok elődei is.

Két és fél évtizede hirdetjük a História hasábjain: a közép-kelet-európai térségben csak a *kultúrnemzet* fogalmának bevezetése lehet az állampolgári és nemzeti önazonosság konfliktusainak feloldási alapja. Azaz: az állampolgári közösségen belül több, kulturális önazonosságát elkülönítő közösség élhet: a kultúrnemzet, illetve kultúrnemzetek. Amely átlép államigazgatási kereteket. A román, szlovák, magyar stb. kultúrnemzet tagja mindenki, aki magát románnak, szlováknak, magyarnak stb. vallja, függetlenül, hogy mely területigazgatási szervezet keretében él. S hogy az egyik identitás (az állampolgári, nemzeti, vallási, szociális stb. identitások) az ember szempontjából éppolyan „emberi érték”, mint a másik. Az 1980-as években a „hivatalosságok” vagy az egyoldalú állampolgári (párt, azaz kormány- és ellenzéki párt-) azonosságok alapján gondolkodók a kultúrnemzet fogalmának használatát „bújtatott irredentizmusnak” vagy „új konzervativizmus”-nak mondták. Csak akkor fogott el az érvük, amikor látták: a kultúrnemzet fogalmát nemcsak a határokon túli magyarokra, hanem a magyarországi kisebbségekre is érvényesnek tekintették, tekintjük...

A kultúrnemzet és államnemzet szétválasztása állott 1991-ben is gondolkodásunk középpontjában, amikor elkészítettük a közép-európai kisebbségek autonómiáira vonatkozó Magatartáskódexünket. (Szintén a História közölte 1991/11. ún. tematikus füzetében, azután megjelent angolul, németül, szlovákul, románul.) A hazaiaknak tetszett, hogy kulturális autonómiát és képviselőket követelünk a szomszédban a magyaroknak, de értetlenül fogadták, hogy ugyanezt a „pozitív diszkriminációt” kívánjuk a magyarországi nem magyar népeknek itthon. A szomszédoknak is csak addig tetszett a „kultúrnemzet” alkalmazása, amíg az ő nemzetársaik magyarországi kollektívumainak kívántunk jogi kereteket adni...

Most, 2003-ban, az európai integráció felgyorsulásának korában a korhoz és jövőképünkhöz igazítva rendezni kell végre az „állampolgári” és „nemzeti közösség” viszonyát. Állam és nemzet viszonyát. Mi úgy látjuk – ismételjük –, sem az államhatárok tologatása, sem a kisebbségek kitelepítése nem jelent megoldást. Ahogy nem sikerült a térségben a nemzeti kisebbségek elnemzetlenítése sem. (Most látszik csak: Angliában, Franciaországban sem volt ez igazán sikeres.) Marad tehát a jelenlegi államkereteken belül a nemzeti önazonosság teljes kulturális képviselőtének biztosítása.

Mindez természetesen személyes javaslat. Ha itthon elfogadást is nyer, kérdés, mit szólnak ehhez szomszédaink? Fáj-e nekik legalább annyira, mint nekünk, hogy nemzetársaik a szomszédos államokban nem nyernek teljes képviselőtet? Fáj-e nekik legalább annyira, mint nekünk, hogy állampolgártársaink egy része nem érzi még teljesen magáénak azt az államot, amelynek területén él, termel, adót fizet?